

8. Styrelseledamöters personliga ansvar av Hasse Palmé

Inledning

Styrelsens ansvar i aktiebolag har kommit alltmer i fokus. Tendensen i både lagstiftning och praxis är ett successivt ökat ansvar för styrelseledamöter i aktiebolag, stiftelser och ekonomiska föreningar. Denna skrift har tillkommit för att på ett lättfattligt och överskådligt sätt belysa de fall då styrelsens ledamöter har ett personligt ansvar. Detta är då av sådan natur att om styrelsen eller någon av dess ledamöter inte lever upp till vad lag och praxis kräver, löper man risk att drabbas av straffpåföljd och skadestånd.

En styrelseledamot har vad man kallar sysslomannaansvar. Ägarna eller medlemmarna uppdrar på stämman åt styrelsen, som då är uppdragstagare eller sysslomän, att ombesörja och ansvara för förvaltningen. I en stiftelse är det stiftarnas uppdrag som gäller.

För att inte skriften skall bli alltför omfattande och svårtillgänglig har vissa begränsningar gjorts. Den speciallagstiftning som finns för till exempel banker, försäkringsbolag och livsmedelsbranschen har inte beaktats då det skulle föra för långt och endast beröra vissa läsare. Inte heller lagstiftning av allmän karaktär som exempelvis brottsbalken har tagits med. För de publika och i synnerhet de börsnoterade bolagen finns strängare regler, som inte berörs i denna skrift, eftersom den framförallt vänder sig till styrelseledamöter i onoterade eller privata aktiebolag. Det är dessa som utgör nästan alla aktiebolag i Sverige. Är man styrelseledamot i ett bolag, som avser att söka börsnotering, måste man emellertid se till att uppfylla de strängare kraven redan några år i förväg.

Den här skriften berör endast styrelseledamöters personliga ansvar med utgångspunkt från straff- och skadeståndsansvar. Därtill finns givetvis ett allmänt moraliskt och etiskt ansvar, som inte innebär några straffrättsliga påföljder men de ekonomiska och personliga konsekvenserna kan vara nog så kännbara. Förutom förlust av styrelseuppdrag kan de också innebära svårigheter i den fortsatta verksamheten för den berörde styrelseledamoten. Ibland kan detta utvidgade ansvar härledas från den lagstiftning som främst berör bolaget som sådant. Exempel på detta är marknadsföringslagen och konkurrenslagstiftningen. Insiderstrafflagen riktar sig däremot direkt mot enskilda personer.

En beskrivning av lagar och regler kan lätt bli svårläst och väl teoretisk för den som inte är van vid juridikens språk. Så långt som möjligt är därför texten rensad från juridiska termer.

Eftersom de flesta läsare antagligen inte har lagtexten till hands har de viktigaste avsnitten i vissa lagar när det gäller styrelseansvar lagts in kursivt. De lagar som spelar en central roll i frågan om styrelsens ansvar är givetvis de som reglerar den juridiska personen d.v.s. aktiebolagslagen, stiftelselagen eller lagen om ekonomiska föreningar. Det finns också andra lagar, som man som styrelseledamot bör känna till, exempelvis miljöbalken och skattelagstiftningen.

Jag vill tacka advokat Hans Bergqvist, jur. kand. Hans Undin, advokat Christer Wagenius och ledamöterna i Styrelsekollegiet för värdefulla synpunkter under arbetet med denna småskrift.

Aktiebolagslag

Ett aktiebolag är en juridisk person, som kan agera helt självständigt, förvärva rättigheter och ikläda sig skyldigheter. Reglerna för detta framgår av aktiebolagslagen. Den är det samlade regelverket för ett aktiebolag och den betonar också styrelseledamöternas personliga ansvar vid olika tillfällen. Redan när ett aktiebolag bildas finns detta med i bilden.

Aktiebolags bildande

Om ej anmälan för bolagets registrering sker inom den i första stycket angivna tiden (sex månader efter stiftelseurkundens undertecknande) eller om registreringsmyndigheten (PRV) genom laga-kraftägande beslut avskrivit sådan anmälan eller vägrat registrering av bolaget, är frågan om bolagets bildande förfallen. Styrelseledamöterna ansvarar solidariskt för återbetalningen av de belopp som inbetalats på tecknade aktier jämte uppkommen avkastning med avdrag för kostnader. (2 kap.9§)

Uppkommer förpliktelse genom åtgärd på bolagets vägnar före registreringen, svarar de som deltagit i åtgärden eller beslut därom solidariskt för förpliktelsen. (2 kap. 13§)

Det är inte givet, att det senare är ett styrelseansvar utan det kan ligga på stiftarna eller ägarna men å andra sidan är de inte sällan samma personer.

Att vara solidariskt ansvarig innebär att vem som helst av styrelseledamöterna eller deltagarna kan få stå för förpliktelsen. Det är följdaktligen oerhört viktigt att man som styrelseledamot vid bolagets bildande följer processen och framförallt ser till att de inbetalade aktiebeloppen hanteras på ett korrekt och säkert sätt.

Styrelsens ansvar

I lagens åttonde kapitel behandlas bolagets ledning. Det är av sådan vikt att varje styrelseledamot i ett aktiebolag bör vara väl insatt i dess bestämmelser.

Styrelsen svarar för bolagets organisation och förvaltningen av bolagets angelägenheter.

Styrelsen skall se till att bolagets organisation är utformad så att bokföringen, medelsförvaltningen och bolagets ekonomiska förhållanden i övrigt kontrolleras på ett betryggande sätt. Styrelsen skall i skriftliga instruktioner ange arbetsfördelningen mellan å ena sidan styrelsen och å andra sidan den verkställande direktören och de andra organ som styrelsen inrättar.

Styrelsens ansvar och tillsynsskyldighet kan inte överlåtas på någon annan. (8 kap.3§)

I denna formulering inbegrips självfallet ett allmänt omfattande personligt ansvar, som kan utlösas vid grov oaktsamhet eller vårdslöshet från styrelsens sida. Något som under senare tid aktualiserats i samband med några mer uppseendeväckande fall i bolagsvärlden.

Det gäller för styrelsens ledamöter att se till att bolaget har en ändamålsenlig organisation, att medelsförvaltningen är ordnad på ett betryggande sätt och med en korrekt bokföring samt att skatter och avgifter deklarerar och betalas. Härtill kommer en fortlöpande bedömning av bolagets resultat och ekonomiska ställning.

VD-instruktion

En VD-instruktion skall visa vad som är verkställande direktörens ansvar och befogenheter gentemot styrelsen. Det är viktigt att delegeringen av ansvar inom bolaget är entydig och klar. Även om ansvaret i en viss fråga delegerats till verkställande direktören, så har varje styrelseledamot ändå ett ansvar för det han känt till eller bort känna till. Detta innefattas nämligen i den tillsynsskyldighet, som styrelsens ledamöter alltid har. Om förvaltningsuppgifter delegeras måste följande förutsättningar gälla:

- Det skall finnas ett klart och tydligt behov att befria styrelsen från att i detalj övervaka företaget.
- Den till vilken delegering sker skall ha den kompetens som erfordras och ges de resurser som behövs för att fullgöra uppgifterna.
- Delegeringen skall vara tydlig och bör därför vara skriftlig. Styrelsens tillsynsskyldighet kan aldrig delegeras.

I den följande paragrafen påtalas, att styrelsen fortlöpande måste bedöma bolagets/koncernens ekonomiska situation. Det gäller då, att hela styrelsen har en plikt att följa bolaget.

Styrelsens arbetsordning

Av vikt för att bestämma eventuell ansvarsfördelning mellan styrelsens ledamöter är styrelsens arbetsordning. I denna skall arbetsfördelningen mellan styrelseledamöterna preciseras.

Styrelsen skall årligen fastställa skriftlig arbetsordning för sitt arbete. I arbetsordningen skall det anges hur arbetet i förkommande fall skall fördelas mellan styrelsens ledamöter. (8 kap.5§).

En styrelseledamot, som är frånvarande av godtagbara skäl, kan undgå ansvar om frånvaron inte satts i system men frånvaro kan också innebära försumlighet och därmed ansvar. En reservation är inte alltid tillräckligt för att undgå ansvar i vart fall inte om det är en större fråga. Då måste man avgå.

Ordförandens ansvar

I aktiebolagslagen har numera ordföranden fått ett väsentligt större ansvar.

7 styrelser som består av mer än en ledamot skall en av ledamöterna vara ordförande. Ordföranden skall leda styrelsens arbete och bevaka att styrelsen fullgör de uppgifter som anges i 3 - 5§§...(8 kap. 14§).

De uppgifter, som här avses, är styrelsen arbetsuppgifter och arbetsordning. Ordföranden skall också se till att styrelsen sammanträder när så behövs. Han har även ett ansvar för protokollen, som han skall underteckna. Sammantaget har ordföranden ett ansvar att leda styrelsens arbete och fungera som en länk mellan styrelsen och företagsledningen. I detta ligger även att se till att styrelsens ledamöter hålls informerade om bolagets utveckling och viktigare händelser. Följaktligen har ordföranden ett betydligt större personligt ansvar än övriga ledamöter.

Jäv

En gyllene regel i allt styrelsearbete är att uppfylla sitt sysslomanna-ansvar och inte orättmätigt gynna egna intressen. Man får följaktligen inte medverka i frågor där egna eller närståendes intressen gynnas.

En styrelseledamot får inte handlägga en fråga om

1. avtal mellan styrelseledamoten och bolaget,
2. avtal mellan bolaget och en tredje man, om styrelseledamoten i frågan har ett väsentligt intresse som kan strida mot bolagets, eller
3. avtal mellan bolaget och en juridisk person som styrelseledamoten ensam eller tillsammans med någon annan får företräda. (8kap.20§)

Undantag från regeln är om man äger samtliga aktier i bolaget eller om avtalsparterna ingår i samma koncern eller företagsgrupp.

Det är viktigt att notera, att en jävig styrelseledamot inte ens får delta i handläggningen av frågan. Det räcker inte att bara göra en anteckning i protokollet om att man inte deltagit i beslutet. En jävig ledamot skall inte få del av beslutsunderlagen och inte heller delta när frågan diskuteras för att lagens krav skall uppfyllas. Om inte jävsfrågorna behandlas korrekt i styrelsearbetet kan besluten bli ogiltiga och skadeståndsansvar uppkomma. Riskerna för jäv bör därför diskuteras både inför val av styrelse och när styrelsen konstituerar sig.

Ansvar vid kapitalbrist

Styrelseledamöters personliga ansvar finns också lagfäst, när mer än hälften av bolagets aktiekapital förbrukats. Då skall styrelsen kalla till bolagsstämma, där en kontrollbalansräkning för bolaget läggs fram. Värderingen av tillgångarna skall göras som om verksamheten skall fortgå. Stämman, som kallas den första kontrollstämman, skall besluta om bolaget skall träda i likvidation. Om stämman beslutar fortsätta driften, trots att mer än hälften av aktiekapitalet förbrukats, har bolaget åtta månader på sig från kallelse till den första kontroll-stämman att hålla en andra kontrollstämma. Under mellantiden är det viktigt att inte gynna vissa fordringsägare, då det kan ge problem vid ett eventuellt obestånd senare.

Vid den andra kontrollstämman skall en av revisorerna granskad kontrollbalansräkning visa, att bolagets egna kapital är helt återställt. Om så inte är fallet och om inte bolagsstämman beslutar att bolaget skall träda i likvidation, skall styrelsen ansöka om detta hos tingsrätten. En sådan ansökan kan också göras av en enskild styrelseledamot, verkställande direktör, revisor eller aktieägare.

Om styrelsen underlåter att uppfylla sina förpliktelser så

...svarar styrelsens ledamöter solidariskt för de förpliktelser som uppkommer för bolaget under den tid underlåtenheten består...
(13 kap. 17§)

Skadeståndsansvar

En styrelseledamot har enligt aktiebolagslagen ett generellt skadeståndsansvar. Detta kan aktualiseras om man i sitt styrelseuppdrag uppsåtligt eller av oaktsamhet skadar bolaget. Det är speciellt viktigt att tänka på att ansvar kan uppkomma även genom underlåtenhet, exempelvis att inte delta i sammanträden eller att inte sätta sig in i beslutsärenden.

Förluster på grund av bolagets affärsverksamhet är emellertid inte någon grund för skadeståndstalan med mindre än att man varit oaktsam med hänsyn till förhållandet, då beslut om verksamheten eller en åtgärd fattades. Här finns det en stor tolerans för risktagande, eftersom det utgör grunden för affärsverksamhet. Dessutom har man ett skadeståndsansvar gentemot aktieägare eller andra intressenter vid överträdelse av aktiebolagslagen, lag om årsredovisning eller bolagsordningen. I normalfallet krävs stöd i lag för att någon skadeståndsskyldighet skall inträda. För skadeståndstalan gäller att den skall vara väckt senast ett år från det årsredovisningen och revisionsberättelsen lades fram för det aktuella räkenskapsåret.

I det fall stämman beviljat ansvarsfrihet eller beslutat att inte föra en skadeståndstalan kan en sådan ändå väckas om det till bolagsstämman inte lämnats riktiga eller fullständiga uppgifter i väsentliga frågor.

De skador som avses med denna bestämmelse är rena förmögenhetsskador. Även indirekta skador kan vara ersättningsgrundande. En förutsättning för att en borgenär kan erhålla skadestånd från styrelseledamöter är, att bolaget blivit insolvent, eftersom det i första hand är bolaget som skall stå för ersättningen.

En stiftare, styrelseledamot eller verkställande direktör som när han fullgör sitt uppdrag uppsåtligt eller av oaktsamhet skadar bolaget, skall ersätta skadan. Detsamma gäller när skadan tillfogas en aktieägare eller någon annan genom överträdelse av denna lag, tillämplig lag om årsredovisning eller bolagsordningen. (15 kap.1§)

Först skall det än en gång slås fast att en styrelseledamot aldrig är ansvarig för skador, som uppkommer genom ett normalt risktagande. Kravet på en styrelseledamot är att han ser till att målen och syftet med verksamheten följs. Dessutom ingår att löpande kontrollera bolagets ekonomiska ställning för att bevaka att bolaget kan fullgöra sina förpliktelser. Om andra styrelseledamöter sviktar så är det en plikt att agera, eftersom man också har ett individuellt ansvar.

Ofta kan man tänka sig att flera styrelseledamöter åsamkat skada genom att ha samverkat i beslut eller underlåtit att fatta beslut. Då är ledamöterna solidariskt ansvariga för den uppkomna skadan. Detta innebär att den skadelidande kan kräva hela skadeståndet från vem som helst av ledamöterna. Arbetsfördelningen inom styrelsen och även eventuellt olika arvoden kan emellertid ha betydelse, då det kan innebära en individuell fördelning av skadeståndet. Här har givetvis styrelsens arbetsordning en betydelse. Praxis är också att uppenbart orimliga skadestånd för den vållande kan jämkas.

Om flera skall ersätta samma skada, svarar de solidariskt för skadeståndet... (15 kap.6§)

Är det fråga om ett brottsligt beteende enligt brottsbalken vidgas möjligheterna till att väcka skadeståndstalan. De brott som närmast kan komma ifråga är bedrägeri, svindleri, förskingring, olovligt förfogande, trolöshet mot huvudman, oredlighet eller mannåm (orättvist gynnande) mot borgenärer, bokföringsbrott, skattebrott, bestickning och mutbrott.

Efter en konkurs har konkursboet möjlighet att föra en skadeståndstalan mot bland andra styrelseledamöterna. Viktigt i skadeståndssammanhang är bevisbördan. Huvudregeln är att den skadelidande skall visa inte bara skadan och orsakssambandet utan även att den som orsakat skadan varit vållande. När det gäller överträdelse av aktiebolagslagen eller bolagsordningen är vållande sannolikt ett faktum och det gäller då för den vållande att visa att han inte varit oaktsam. Det finns i aktiebolagslagen ytterligare ett flertal avsnitt som reglerar styrelsens ansvar, vilket i sin tur kan övergå till att bli ett personligt ansvar. De gäller bland annat vinstutdelning som endast får ske med ianspråktagande av fritt eget kapital och på ett sådant sätt att verksamheten inte äventyras. Om mottagaren inte kan betala tillbaka olovlig utdelning, är de som medverkat till utbetalningen solidariskt ansvariga för att täcka bristen. En liknande princip gäller vid överträdelse av låneförbudet.

Straffsanktioner

Till aktiebolagslagen finns också knutet straffsanktioner. De innebär att styrelseledamöter m.fl. kan dömas till böter eller fängelse vid vissa överträdelser, såsom otillåten spridning av aktier och andra värdepapper, brister vad avser aktiebok, underlåtenhet att kalla till styrelsesammanträde, underlåtenhet att kalla tjänstgörande suppleant, i fall då styrelseledamöterna ej fått tillfälle att delta i ett ärendes behandling eller inte fått ett tillfredsställande beslutsunderlag samt otillåtna lån och säkerheter. En ledamot kan också få vitesföreläggande med krav att fullgöra vissa skyldigheter nämligen att lämna anmälan för registrering och att lämna fullständiga uppgifter om bolaget på dess brevpapper, fakturor och orderblanketter.

Stiftelse

En stiftelse är en juridisk person som baserar sig på ett stiftelseförordnande. Styrelsen svarar för dess förvaltning med utgångspunkt från stiftelselagen och stiftelseförordnandet. I en stiftelse är ansvaret oftast mer koncentrerat till styrelsen, eftersom det i regel inte finns så många andra ledande befattningshavare som till exempel verkställande direktör.

I likhet med vad som gäller i aktiebolagslagen innebär styrelseuppdraget i en stiftelse ett syssломannaansvar. Jävsreglerna finns även för stiftelser. Därutöver framgår av stiftelselagen att styrelseledamöterna har ett individuellt skadeståndsansvar.

Om en styrelseledamot eller förvaltaren uppsåtligt eller av oaktsamhet orsakar skada för stiftelsen då han fullgör sitt uppdrag, skall han ersätta skadan. Detsamma gäller när skadan tillfogas någon annan genom åsidosättande av föreskrifterna i stiftelseförordnandet eller denna lag. (5 kap.1§)

... skall flera ersätta samma skada, svarar de solidariskt för skadeståndet i den mån inte skadeståndsskyldigheten har jämkats för någon av dem... (5 kap.3§)

Förutom att man skall följa lag och föreskrifter innebär detta bland annat att man inte kan tillåta sig orimligt stora arvoden eller göra världsösa placeringar även om de formellt är korrekta.

Driver stiftelsen näringsverksamhet och man kan anta att tillgångarna understiger skulderna, så skall styrelsen eller förvaltaren omgående upprätta en balansräkning enligt vissa regler. Om balansräkningen då visar ett underskott, skall stiftelsen ansöka hos tingsrätten om likvidation. Underlåter man detta kan styrelseledamöterna bli solidariskt ansvariga för de förpliktelser som uppkommer för stiftelsen.

Underlåter styrelseledamöterna eller förvaltaren att fullgöra vad som åligger dem enligt 1§ (skyldighet att upprätta balansräkning och ansöka om likvidation), svarar de och andra som med vetskap om denna underlåtenhet handlar på stiftelsens vägnar solidariskt för de förpliktelser som uppkommer för stiftelsen... (7 kap.3§)

Det är viktigt att alltid använda stiftelsens firma på ett korrekt sätt för att undvika ansvar. Framförallt skall det framgå att det är fråga om en stiftelse.

Har styrelsen eller förvaltaren eller någon annan företrädare för stiftelsen utfärdat en handling utan firmateckning och framgår det inte av handlingens innehåll att den har utfärdats på stiftelsens vägnar, svarar de som undertecknat solidariskt för förpliktelsen enligt handlingen (med vissa undantag)... (8 kap.4§)

Lag om ekonomiska föreningar

Lagen om ekonomiska föreningar innehåller i likhet med aktiebolagslagen och stiftelselagen regler för att skydda föreningens intressenter. Det är att märka att den endast omfattar ekonomiska men inte ideella föreningar. För de senare finns ingen särskild lagstiftning.

I samband med föreningens bildande betalar medlemmarna in en insats och eventuellt avgifter. Skulle bildandet avbrytas, svarar styrelseledamöterna solidariskt för de inbetalda medlen inklusive avkastning med avdrag för vissa kostnader. Uppkommer det en förpliktelse innan föreningen är registrerad, svarar de som beslutat eller deltagit i ärendet i regel solidariskt för förpliktelsen.

Styrelseledamöterna svarar solidariskt för återbetalningen av insatser och avgifter jämte uppkommen avkastning, med avdrag för kostnader på grund av åtgärder som avses i 4§ första stycket (kostnader i samband med bildandet) (2 kap.3§).

Även i en ekonomisk förening anses styrelseledamöterna ha ett syssломannaansvar och sedvanliga jävsregler skall tillämpas. I normalfallet skall de också vara medlemmar i föreningen, om inte stadgarna tillåter utomstående styrelseledamöter. Styrelsen svarar för föreningens organisation och förvaltning medan verkställande direktören om det finns någon (krav vid mer än 200 anställda) skall ta hand om den löpande förvaltningen. När det gäller olika arbetsuppgifter kan dessa fördelas inom styrelsen, vilket då givetvis kan ha betydelse i ansvarsfrågor.

Som styrelseledamot skall man särskilt tillse, att bokföring och medelsförvaltning inbegriper en ordentlig kontroll. Det innebär att man måste särskilt prioritera den interna kontrollen i föreningen.

Styrelsen svarar för föreningens organisation och förvaltningen av föreningens angelägenheter. Verkställande direktören skall ha hand om den löpande förvaltningen enligt de riktlinjer och anvisningar som styrelsen meddelar. Styrelsen skall se till att organisationen beträffande bokföringen och medelsförvaltningen även innefattar en tillfredsställande kontroll. (6 kap.6§).

Vidare har styrelsen ett särskilt ansvar om föreningen får ekonomiska svårigheter.

Styrelsen skall genast till föreningsstämman hänskjuta frågan huruvida föreningen skall träda i likvidation, om det på grund av inträffade förluster eller annan orsak finns anledning att anta att föreningens ställning fortgående kommer att försämrats så att föreningens skulder inte täcks av tillgångarna (11 kap.2§).

Om antalet medlemmar i föreningen går ned under det lägsta tillåtna antalet, tre stycken, skall styrelsen snarast hänskjuta frågan om likvidation till föreningsstämman. Underlåter den detta är styrelsen solidariskt ansvarig för de förpliktelser, som uppkommer.

Lagen stadgar också ett enskilt ansvar för styrelseledamot, om han uppsåtligen eller av oaktsamhet skadar föreningen eller annan.

Om en styrelseledamot.. uppsåtligen eller av oaktsamhet skadar föreningen då han fullgör sitt uppdrag, skall han ersätta skadan. Detsamma gäller när skadan tillfogas en föreningsmedlem eller annan genom överträdelse av denna lag eller tillämplig årsredovisningslag eller genom överträdelse av stadgarna (13 kap.1§).

I det fall skadan uppstått då styrelseledamoten utfört löpande arbetsuppgifter för föreningen kan sannolikt skadan anses som skada orsakad av anställd. Då tillämpas skadeståndslagen och skadestånd utgår endast om synnerliga skäl föreligger.

I likhet med vad som finns stadgat om andra juridiska personer inrymmer även föreningslagen föreskrifter om straff och vite. Ett särskilt ansvar vilar på ordförande för sammankallade av styrelsen och att beslutsunderlaget är tillräckligt.

Till böter eller fängelse i högst ett år döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot 6 kap.8§ andra stycket andra meningen (på begäran av en styrelseledamot eller verkställande direktören skall styrelsen sammankallas) eller 9§ första stycket andra eller tredje meningen (beslut i ett ärende får dock inte fattas, om såvitt möjligt samtliga styrelseledamöter har fått tillfälle att delta i ärendets behandling och erhållit tillfredsställande underlag för att avgöra ärendet. Om en styrelseledamot inte kan komma och det finns en suppleant som skall träda in i hans ställe, skall suppleanten ges tillfälle till det.)

Till böter döms den som

1. uppsåtligen eller av oaktsamhet underlåter att föra medlemsförteckning eller hålla sådan förteckning tillgänglig enligt 3 kap.6§, eller
2. uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot 14 kap.3§ första stycket (endast ekonomisk förening får i sin firma använda uttrycket ekonomisk förening eller förkortning därav) (16 kap.1§).

Vite kan av registreringsmyndigheten föreläggas styrelseledamot för att fullgöra skyldigheten att göra anmälan för registrering.

Årsredovisningslag

Det viktigaste dokumentet i styrelsens årliga arbete är årsredovisningen. Den är styrelsens egen produkt och skall föreläggas aktieägarna inför bolagsstämman. Att styrelsen har ett särskilt ansvar framgår också av årsredovisningslagen.

Om en kopia av årsredovisning och revisionsberättelse för aktiebolag inte har sänts in enligt 3§ första stycket (till PRV) inom femton månader efter räkenskapsårets utgång, svarar styrelseledamöterna och verkställande direktören solidariskt för de förpliktelser som uppkommer för bolaget.

En styrelseledamot eller verkställande direktör går dock fri från ansvar, om han eller hon visar att underlåtenheten att sända in årsredovisning och revisionsberättelse inte beror på försummelse av honom eller henne... (8 kap.12§).

Ofta ser revisorerna till att årsredovisningen skickas till PRV i tid. Det kan emellertid uppstå situationer då bolaget trots påminnelser inte uppfyller kraven. Då bör man som styrelseledamot agera för att kunna ta ansvar för de förpliktelser som kan uppkomma. Det bör också noteras i styrelsens protokoll att årsredovisningen med revisions-berättelse är inskickad. Lämpligen kan då PRV:s bekräftelse bifogas protokollet.

Skattebetalningslag

Det ansvar som fått störst konsekvenser för styrelseledamöter under senare år är ansvaret för bolagets skatteinbetalningar. En lagskärpning gjorde att ansvaret blev nära nog fullständigt och ett antal rättsfall visar också hur styrelseledamöter blivit tvungna att betala betydande belopp i skatt efter det att bolag har gått i konkurs.

Uppenbarligen har lagstiftaren insett att ansvaret blev alltför omfattande och en lagändring infördes från och med den 1 januari 2004. Den innebär att ansvar för betalning av förfallna skatteinbetalningar eller för att bolaget oriktigt fått för mycket tillbaka på momsredovisningen endast uppkommer vid uppsåt eller grov oaktsamhet.

Om någon i egenskap av företrädare för en juridisk person uppsåtligt eller av grov oaktsamhet inte har gjort föreskrivet skatteavdrag, är företrädaren tillsammans med den juridiska personen skyldig att betala belopp som har bestämts.. Jämte ränta. Om en företrädare för annan juridisk person än ett dödsbo i övrigt uppsåtligt eller av grov oaktsamhet har underlåtit att betala skatt enligt denna lag..., är företrädaren tillsammans med den juridiska personen skyldig att betala skatten och räntan på den... (12 kap.6§).

Om en företrädare för en juridisk person uppsåtligt eller av grov oaktsamhet har lämnat oriktiga uppgifter som har lett till att den juridiska personen tillgodoräknats överskjutande ingående mervärdesskatt med ett för stort belopp, är företrädaren tillsammans med den juridiska personen skyldig att betala beloppet och räntan på detta (12 kap. 6a§).

I samband med lagändringen infördes också en bestämmelse om att dessa ärenden skall avgöras av länsrätt istället för som tidigare allmän domstol. Detta kan kanske bli till nackdel för den skattskyldige. Notera dock att det är skattemyndigheten som har bevisbördan och följaktligen måste visa att det är fråga om uppsåt eller grov oaktsamhet, vilket inte alltid är så enkelt. Skattebetalningslagen är även med den nya lydelsen i ansvarsfrågan av stor betydelse för varje styrelseledamot. Särskilt viktigt är det för den som är styrelseledamot i ett bolag med ekonomiska svårigheter. I sådana fall bör man vidta åtgärder för att förvissa sig om att skatterna betalas i tid. En yttersta åtgärd är annars att i tid lämna uppdraget.

Fordonsskattelag - lag om vägtrafikregister och lag om vägavgift för vissa tunga fordon

När det gäller fordon, så är ofta ägaren ansvarig. I fråga om juridiska personer är ägaren då den eller de som företräder den juridiska personen. Detta ansvar kan alltså falla på styrelsen eller enskilda styrelseledamöter.

... I fråga om fordon som tillhör eller brukas av dödsbo, aktiebolag, ekonomisk förening eller annan juridisk person, skall ansvarsbestämmelserna tillämpas på den eller de som har rätt att företräda den juridiska personen. Om Vägverket på begäran av en juridisk person godtagit en viss fysisk person som bärare av ägares ansvar, skall dock bestämmelserna istället gälla denne. (Fordonsskattelag 82§)

Denna bestämmelse återfinns också i 32 § lag om vägtrafikavgift för tunga fordon och i 31 § lag om vägtrafikregister. Av lagtexten framgår det, att det går att befria sig från ansvaret genom att hos Vägverket begära att någon anställd (VD eller annan) får ta på sig ansvaret. Det räcker alltså inte med en sedvanlig delegering.

Straffskalan innefattar böter och i vissa fall fängelse upp till sex månader. Skatter och avgifter skall i normalfallet bäras av den juridiska personen men här kommer även bestämmelserna i skattebetalningslagen in.

Då lagstiftningen på området är teknisk och detaljerad skulle det föra för långt att här gå in på alla dess enskildheter.

Sammanfattningsvis bör man som styrelseledamot särskilt tillse att det finns en ordnad hantering av fordonsparken och gärna att det finns en särskilt ansvarig person, speciellt om det rör sig om många fordon.

Patent-, mönsterskydds- och varumärkeslag

De så kallade immateriella rättigheterna patent, mönsterskydd och varumärke är skyddade i var sin lag. Dessa är var och en uppbyggda på samma sätt och innehåller också ett kapitel om ansvar och ersättningsskyldighet. Innebörden är att intrång i annans rätt är ett brott, som kan straffas med böter eller fängelse. Dessutom kan det innebära skyldighet att betala en skälig ersättning för intrånget och för den ytterligare skada som åsamkats.

Gör någon intrång i den ensamrätt som patent medför (patentintrång) och sker det uppsåtligen eller av grov oaktsamhet skall dömas till böter eller fängelse högst två år...

För försök eller förberedelse till brott... döms till ansvar enligt 23§ brottsbalken... (Patentlagen 9 kap. 57§).

Den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet begår patentintrång skall utge skälig ersättning för utnyttjandet av uppfinningen samt ersättning för ytterligare skada som intrånget medfört... Begår någon patentintrång utan uppsåt eller oaktsamhet, skall han utge ersättning för utnyttjandet av uppfinningen, om och i den mån det finnes skäligt... (Patentlagen 9 kap. 58§).

Ett åtal för intrång förutsätter att den skadelidande anmäler det till åtal och att åtal av särskilda skäl är påkallat ur allmän synpunkt. Det är följaktligen att betrakta som något ovanligt att ett intrång leder till åtal, vilket ännu heller aldrig skett. Så risken att drabbas av detta är tämligen liten. Däremot är det inte alls ovanligt med ersättningskrav och det normala är då att den juridiska personen som gjort intrånget också står för följderna. Det finns emellertid inget hinder för att ersättningskrav även riktas mot företrädare för bolaget. Risken för att styrelseledamöterna drabbas är givetvis större om intrånget är en följd av ett styrelsebeslut. Det är därför viktigt att inför introduktionen av nya produkter eller processer klarlägga situationen vad gäller patent, mönsterskydd och varumärke. Då dessa är offentliga handlingar, är kravet på oaktsamhet lågt ställt.

Vid skadeståndsberäkningen utgår man från förlorat täckningsbidrag minskat med det royalty som utdöms. Därutöver kan ersättning förekomma för kränkning och goodwillskada. Skadeståndet begränsas till de senaste fem åren.

Arbetsmiljölagen

Ändamålet med arbetsmiljölagen är att förebygga ohälsa och olycksfall i arbetet. Den skall också främja en god arbetsmiljö. Ansvar för detta stannar slutligen på styrelsen såsom företrädare för arbetsgivaren. I praktiken är ansvar för arbetsmiljön ofta delegerat till VD och vidare i organisationen. Praxis är också att ansvar utkrävs på den arbetsledande nivå som beslutar i det aktuella fallet. I vissa fall kan det tänkas att styrelsen blir direkt involverad till exempel om bolaget inte följt ett föreläggande eller förbud eller om bolaget lämnat oriktiga uppgifter. Då kan de ansvariga dömas till böter eller fängelse.

Till böter eller fängelse i högst ett år döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet bryter mot föreläggande eller förbud som meddelats med stöd av 7 kap. 7'-9§... (8 kap. 1§).

Till böter döms den som uppsåtligen eller av oaktsamhet... 3. lämnar oriktiga uppgifter omförhållanden av vikt, när en tillsynsmyndighet begärt upplysningar, handlingar eller prov eller begärt undersökningar... (8 kap. 2 §).

Som styrelseledamot skall man alltså se till att det finns en klar organisation och ansvarsfördelning när det

gäller arbetsmiljöansvaret och att dessa fungerar. När ansvaret delegeras är det viktigt att tillse att det sker till personer, som har nödvändig kunskap och kompetens. Givetvis måste de också ha en självständig beslutanderätt.

Miljöbalken

Redan det faktum, att miljölagstiftningen samlats i en egen balk visar att den givits en särskild tyngd. Då miljöfrågorna ofta direkt eller indirekt är föremål för styrelsebeslut innebär det att det finns ett klart ansvar från styrelsens sida. Dessutom skall styrelsen särskilt redogöra för miljöfrågorna i bolagets årsredovisning.

Miljöansvaret kan delegeras inom en juridisk person men det måste då också finnas förutsättningar för en delegering. Det sker genom att förvissa sig om att mottagaren har erforderlig kompetens och ges de personella, tekniska och ekonomiska resurser, som krävs och att han eller hon får en självständig ställning inom sitt ansvarsområde. I mindre organisationer finns inte möjligheter att uppfylla dessa förutsättningar och då kommer ansvaret att ligga på verkställande direktören, om sådan finns, eller ytterst på styrelsen. Det går heller inte att bortse från styrelsens tillsynsplikt, som även omfattar förpliktelser enligt miljölagstiftningen.

Ett särskilt kapitel i miljöbalken behandlar straffbestämmelserna, som är omfattande. Uppsåtlig förorening av mark, luft eller vatten, miljöfarlig förvaring, orsakande av miljöolägenheter kan medföra böter eller fängelse upp till sex år. Även oaktsamhet kan straffas med böter eller fängelse.

För miljöfarlig kemikaliehantering, som sker med uppsåt eller av grov oaktsamhet är straffskalan böter eller fängelse i högst två år. Om man påbörjar eller bedriver en verksamhet utan de tillstånd eller liknande som krävs, så betraktas det som otillåten miljö verksamhet, vilket kan leda till böter eller fängelse i högst två år. Detta måste styrelsen ta i beaktande redan vid behandlingen av ett investeringsärende, som kan vara tillståndspliktigt. Redan provning kan kräva tillstånd.

Andra brister i miljöarbetet, som kan bli föremål för straff, är försvårande av miljökontroll, bristfällig information, nedskräpning och brott mot föreskrifter eller förbud. Vidare finns i 10 kap. miljöbalken en straffsanktionerad upplysningsplikt för en verksamhet gentemot de miljövärdande myndigheterna om man misstänker förekomst av en förorening. Vid överlåtelse av en tillstånds- eller anmälnings-pliktig verksamhet skall detta anmälas till tillsynsmyndigheten.

Det är inte bara ansvariga personer som kan straffas utan verksamheten kan föreläggas en så kallad miljöstraffavgift, som kan uppgå till en miljon kronor. Givetvis kan brott mot miljölagstiftningen också ligga till grund för skadestånd.

Med tanke på miljölagstiftningens komplexitet och i vart fall för vissa verksamheter vittgående konsekvenser bör styrelsen med jämna mellanrum följa upp och kontrollera verksamheten ur miljösynpunkt. Lämpligen kan man då också kalla in någon sakkunnig, som belyser olika frågeställningar.

Skadestånd

I det föregående har skadeståndsskyldigheten för styrelseledamöter berörts vid flera tillfällen. Det kan därför vara befogat att kort se vad den innebär. Skadestånd kan dels utgå efter allmänna skadeståndsregler varvid skadeståndslagen gäller, dels efter de särskilda regler, som finns angivna i aktiebolagslagen, stiftelselagen eller föreningslagen. När det gäller skadeståndslagen kan den avtalas bort och den tas över av de särskilda reglerna när sådana finns.

Avsikten med skadeståndet är att det dels skall vara avhållande från att vålla skada, dels ersätta skadan.

Skadeståndsskyldigheten enligt de särskilda reglerna har redan berörts i de tidigare avsnitten. Enligt de allmänna skadeståndsreglerna har företrädare för juridisk person (styrelse och verkställande direktör) ett skadeståndsansvar enligt i stort sett samma vållanderegler, som gäller när en fysisk person ansvarar för eget vållande. Det kan då vara fråga om uppsåt eller vårdslöshet, d.v.s. om man inte uppträtt som en förnuftig och hänsynsfull person. Av betydelse för bedömningen är också den allmänna farlighetssituationen eller verksamheten. Vidare kan kompetenskravet ha betydelse i så motto att det krävs mer av en kompetent skadevållare. Underlåtenhet kan också medföra skadeståndsansvar.

Vid personskada omfattar ersättningen sjukvårdskostnad och andra kostnader samt skälig kompensation till närstående, inkomstförlust, fysiskt och psykiskt lidande av övergående natur eller bestående art samt särskilda olägenheter. Vid dödsfall skall ersättning betalas för begravning och andra kostnader, förlust av underhåll och personskada som på grund av dödsfallet åsamkats närstående.

Ersättningen vid sakskada begränsas inte enbart till sakens värde eller reparation och värdeminskning utan kan också omfatta andra kostnader liksom inkomstförlust eller intrång i näringsverksamhet. Jämkning av skadeståndet kan ske, om det är oskäligt betungande. Den skadeståndsskyldige skall kunna bo kvar, om denne haft sin bostad sedan länge och kunna upprätthålla en genomsnittlig levnadsstandard.

Notera att de särskilda reglerna har en annan och för den skadevällande gynnsammare jämkning, där man beaktar handlingens art, skadans storlek och omständigheterna i övrigt. Företagare ges en mildare behandling, vilket framgår av köplagen, konsumentköplagen och konsumenttjänstlagen. Dessa kan tolkas så att företagets existens inte får komma i fara. En förutsättning är då, att man inte helt nonchalerat försäkringsskyddet. För mindre företag, där skadeståndet skulle få allvarliga ekonomiska konsekvenser för anställda och ägare, finns också möjlighet till jämkning. Även miljöskadelagen medger jämkning för småföretag. Däremot finns det ingen jämningsmöjlighet vid produktansvar. I det senare fallet bör man också beakta utländsk lag vid export. I synnerhet lagstiftning och praxis i USA är mycket sträng med stora skadeståndsanspråk, som även kan riktas mot styrelseledamöter i svenska juridiska personer.

I de fall det är fråga om solidariskt skadeståndsansvar kan den skadelidande rikta krav mot vem som helst i styrelsen. Denne har sedan rätt att kräva de övriga. I princip skall då skadeståndet delas lika men den enskilde ledamoten kan få jämkning. I vissa fall kan också ledamöter undgå ansvar beroende bland annat på arbetsfördelningen i styrelsen. Då blir andelarna för de övriga givetvis större och tyngre att bära.

Ansvarsförsäkring

I det föregående har det visats på ett stort antal fall då personligt skadeståndsansvar kan riktas mot styrelseledamöter i aktiebolag, stiftelser eller ekonomiska föreningar. Skadestånden kan bli betydande och helt förstöra den egna ekonomin för resten av livet. Detta har gjort att intresset ökat för att finna åtgärder för att eliminera eller begränsa risken att behöva betala ut ett skadestånd. I privatlivet är detta ordnat genom hemförsäkringar, bilförsäkringar m.m.. Som anställd har man ett väsentligt mindre ansvar, vilket dessutom i de flesta fall täcks av arbetsgivarens försäkringar. Dessa täcker emellertid inte med automatik styrelsens skadeståndsansvar, eftersom styrelseledamöterna i sin roll inte räknas som anställda.

Den möjlighet som finns är att det tecknas en särskild ansvarsförsäkring för styrelsens ledamöter och verkställande direktören. Detta görs vanligtvis som ett tillägg till företagsförsäkringen. Premien varierar självfallet kraftigt beroende på verksamhetens art och omfattning. Det är givetvis av vikt att premien verkligen betalas för sådan försäkring och att detta löpande kontrolleras av alla försäkrade.

I det fall ett bolag har export till eller verksamhet i USA bör en särskild produktansvarsförsäkring tecknas för att kunna möta eventuella skadeståndsanspråk.

Slutord

Det kan konstateras, att frågan om styrelseledamöters personliga ansvar är både omfattande och svåröverskådlig. Bristen på ledande rättsfall gör ansvarsfrågan än svårare att förutsäga.

Några generella förhållningsregler för den enskilde styrelseledamoten kan fastställas med ledning av redogörelsen i denna skrift:

- Värna alltid om alla aktieägares eller medlemmars rätt.
- Se till att verksamheten håller sig inom beslutade ramar och arbetar mot angivna mål.
- Följ det ekonomiska utfallet och kontrollera betalningsförmågan löpande.
- Delta aktivt i styrelsearbetet.
- Delta inte i handläggning och beslut vid jäv.
- Var noga och tydlig vid delegering av förvaltningsuppgifterna.
- Tänk på tillsynsskyldigheten.
- Följ upp balansräkningen och betalningar, särskilt för skatter, vid kris.
- Se till att det finns ändamålsenlig organisation och erforderlig kompetens för att hantera miljöfrågorna.
- Se upp för intrång i patent, mönsterskydd och varumärken samt IT-relaterade rättigheter.
- Kräv en ansvarsförsäkring.

Denna skrift visar det ansvar som vilar på styrelseledamöter, för att man skall veta när det föreligger en risk för ett personligt ansvar. Om det skulle uppstå situationer som kan leda till att styrelsens ledamöter drabbas av krav på skadeståndsersättningar eller straff, anlita sakkunnig hjälp i tid!

Litteraturförteckning

Jan Andersson: **Skadestånd enligt aktiebolagslagen**, Juridisk Tidskrift 2000-01, s.395.

Andersson, Johansson, Skog: **Aktiebolagslagen en kommentar, del I - II**, Norstedts Juridik 2003.

Bertil Bengtsson & Erland Strömbäck: **Skadeståndslagen en kommentar**, Norstedts Juridik 2002.

Rolf Dotevall: **Skadeståndsansvar för styrelseledamot och verkställande direktör**, Norstedts Förlag 1989.

Immaterialrätt. **Lagbokskommentarer 2001**, Nordstedts Juridik.

H. Isoz: **Stiftelselagen en kommentar**, Norstedts Gula Bibliotek 1997.

Anders Mallmén: **Lagen om ekonomiska föreningar en kommentar**, Nordstedts Gula Bibliotek 2002.

Bertil Oppenheimer, Gunnar Blomberg, Karl-Olof Nilsson och Jonas Reiner: **Företag i kris**, Jure CLN AB 2003.

Anna Ström: **Bolagsledningens skadeståndsansvar gentemot enskilda aktieägare vid indirekt skada**, Juridisk Tidskrift 2001-02 s.578.

Bo Svensson: **Aktiebolagslagen**, Tholin & Larsson 2002.

Stefan Rubensson: **Den nya miljöretten**, Samhälle, Nordstedts Juridik 2002.